

ALLEN STAAT DIT TE WACHTEN. WAT NOG MEER?
WAAR HET LICHAAM VANDAAN KWAM
DAARTOE WORDT HET BIJ HET VERKWIJNEN ONTBONDEN.

Bewust kryptisch, maar toch wel duidelijk in de ontkenning van ieder voorbestaan is deze tekst:

NIET WAS IK OF WERD IK;
IK WAS EN BEN NIET MEER; DAT IS ALLES.
ALS IEMAND ANDERS BEWEERT, LIEGT HIJ.
NIET ZAL IK MEER ZIJN.

Op de keper beschouwd is het natuurlijk tegenstrijdig dat iemand ervan overtuigd is dat hij na de dood niets is, maar toch vanuit het graf spreekt.

Hoewel de oudheid nog niet zoiets curieus had als de Partij voor de Dieren, bestond er wel sentimentele beestenliefde, die zich uitte in speciale graven voor de antieke Fikkies en Minoesjes. Een dier beleert de voorbijganger zo:

LEEF ZOALS JE WILT LEVEN, WANT BENEDEN HEB JE
GEEN VUUR AAN TE STEKEN OF LEKKER ETEN,
IK ZEG JE DAT, UIT ERVARING:
VANHIER WORDT GEEN DODE OPGEWEKT.

Ten slotte een fraaie beeldspraak die watersporters zal aanspreken:

Tocht naar Charon geleid door Hermes

ALS JE INZIJT DAT VOOR DE
STERVELINGEN NIETS ZOETER
IS DAN HET LICHT,
LEEF EN RICHT JE ZEIL OP
DE WIND VAN DE VREUGDEN.

Begrijpen jullie nu waarom de oudheid voor mij allesbehalve dood is en dat ik me als een moderne heiden beschouw?

1) Gedenk te leven. Vrijdenkers op antieke grafstenen, *De Vrijdenker* 45-06 (juli/augustus 2014) 18-19.

2) Ze worden verwerkt in mijn nieuwe boek *Sterven in klassieke stijl*, dat met Allerzielen 2015 beschikbaar zal zijn.

Eerbetoon aan Piet Spigt Symposium 28 november 2014 René van Elst

Op vrijdag 28 november 2014 is door het Humanistisch Historisch Centrum, de Universiteit voor Humanistiek en de uitgeverij Papieren Tijger tijdens een symposium in de U.v.H. te Utrecht een boek gepresenteerd over Piet Spigt.

Spigt werd in 1919 geboren in een Amsterdams arbeidersgezin en ontwikkelde zichzelf tot eigenzinnig vrijdenker, humanist en publicist. Aan het boek *Piet Spigt; humanist onder de vrijdenkers en vrijdenker onder de humanisten* is meegewerkt

door Bert Gasenbeek, die ook de redactie voerde, Floris van den Berg, Alfons Nederkoorn, Rob Tielman, Dik van der Meulen en Ruurd Ouwehand. Bovendien bevat het een groot aantal teksten van Spigt zelf. (Zie de recensie door Dik Kruithof verderop in dit blad.)

Aanwezig bij dit symposium waren de drie dochters van Piet Spigt, Saskia, Petra en Rina, alsmede Saskia's dochter Jolien en Theodor Holman, die letterlijk kind aan huis was bij de familie Spigt.

En Jezus sprak tot Nietzsche Tom van Ewijk

Voorwaar, ik zeg je, Friedrich Wilhelm: tweeduizend jaar na mij ontmasker jij de nood vermomd als deugd. En mij noem je de laatste christen die stierf aan het kruis.

Voorwaar, na zoveel eeuwen...eindelijk begrijp ik dat ik mij destijds vergiste. Grootmoedig koning van de aarde had ik moeten worden in eigen residentie niet die gedweeë zoon in vaders huis.

Voorwaar, ik ben de hemel in geprezen en werd het speeltje van de godgeleerden in het luchtledig van hun metafysica. Verder had ik maar te zwijgen als het graf, want uit hun dogma's ben ik niet verrezen.

Aan de natuur hadden ze een zusje dood. Ze toverden mij uit een ongerepte maagd en haar geschiedde naar hun woord. De kudde had zich slaafs te voegen naar hun wil en kreeg mij uitgedeeld als hun genadebrood.

Jij liet geen spaan heel van die leer en die moraal, de leugen van dat bovenaardse paradijs. Dat was jouw zending, daar legde jij de vinger op: jij zag tweeduizend jaren ontrouw aan de aarde: jouw hamer sloeg de spijkerharde waarheid op de kop.

Voorwaar, ik zeg je, Friedrich Wilhelm: met jouw verlossend woord heb jij je taak volbracht. De wereld blijft nog slechts één boodschap over: "Brüder, bleibt der Erde treu...Tief ist Ihr Weh..." Weh is het woord voor de nood zonder deugd. Ja Weh...

Tom van Ewijk is oud-vertaler en -journalist, publicist, autodidact filosoof, tekenaar en dichter

René van Elst (Amsterdam, 1950) is gepensioneerd Human Resources-medewerker; opgeleid als socioloog en (deels) jurist; hoofdredacteur en opmaker van *De Vrijdenker*, donateur van Skepsis

Vier sprekers worden ingeleid door moderator Wim Berkelaar (historicus en vrijdenker); ik vat hun lezingen hier kort samen.

Bert Gasenbeek (historicus)
Een portret van Piet Spigt: een eigenzinnig en vrijdenkend mens

Problemen in de samenleving nopen tot een persoonlijk en maatschappelijk richtsnoer, aldus Bert Gasenbeek, voor mij is dat het realistisch

Bert Gasenbeek; op de achtergrond een foto van Piet Spigt

humanisme, dat onder meer gevoed is en wordt door het tragisch levensbesef van Piet Spigt: een gelouterd, niet-optimistisch humanisme, vanuit de wetenschap dat tegenstellingen inherent aan het leven zijn en dat een optimistisch humanisme na de verschrikkingen van de vorige eeuw geen geloofwaardigheid meer heeft.

Gasenbeek besteedde in zijn lezing – met lichtbeelden – veel aandacht aan persoon en leven van Piet Spigt; ik beperk me hier tot het weergeven van enige bijzonderheden die in hoofdzaak betrekking hebben op diens denken en doen als vrijdenker/humanist. Spigt (1919-1990) kwam uit een "rood" en atheïstisch gezin en sloot zich, zijn oudere broer volgend, bij de Vrijdenkers Jeugd Organisatie aan toen hij 15 was. Dat was een goede leerschool voor zijn vrijdenken, maar hij wees de daar heersende antimilitaristische moraal van "schone handen" af.

Hij was een hartstochtelijk lezer en koos voor vrij studeren. H.J. Pos, bij wie hij colleges liep, was voor hem de grootste denker van Nederland (zie over Pos een artikel van Jan Bontje in Vrijdenker 2010-04, pag. 12), Ernst Cassirer één van de grootste denkers van de 20e eeuw. Diens Neo-Kantiaanse filosofie was voor Spigt een toetssteen voor zijn eigen denkbeelden. Spigt werd ook sterk beïnvloed door Leo Polak, "de verbindende schakel tussen het vooroorlogse vrijdenken en het naoorlogse

humanisme" en voorstander van een vrijdenken waarin redelijkheid belangrijker was dan atheïsme. Hij was bevriend met Anton Constandse, met wie hij veel heeft samengewerkt.

In 1940 had de Dageraad zichzelf noodgedwongen opgeheven, maar na de oorlog herstelde de beweging zich snel en Spigt speelde een belangrijke rol bij de wederoprichting van de vereniging en de uitgave van een weekblad, De Vrijdenker, en ook daarna tot 1958. In 1950 werd hij lid van hoofdbestuur, in 1951 lid van de redactie van het blad. Hij is belangrijk geweest – als *humanist onder de vrijdenkers* – op het gebied van de statuten en het praktisch vrijdenken (A.H. Gerhardhuis, lezingen etc.).

Vanouds waren de vragen: is vrijdenken per definitie atheïstisch, althans moet het atheïstisch karakter in de statuten worden opgenomen, en hoe zit het met de redelijkheid en zedelijkheid, met soevereiniteit, met autonomie. Men had een door Leo Polak ontworpen beginselverklaring uit 1924 (zie kader onderaan); Spigt verzette zich in 1946 en 1954 met succes tegen voorstellen tot wijziging daarvan; wijzigingen volgden

"[De Dageraad] stelt zich ten doel de bevordering der vrije gedachte tot zuivering en verdieping van 's mensen zedelijk en verstandelijk besef. Zij plaatst zich hierbij op den wetenschappelijk-wijsgeerigen grondslag van de soevereiniteit en de autonomie der Rede. Mitsdien aanvaardt zij als grondslag voor wereld- en levensleer uitsluitend de normen van het redelijk en zedelijk bewustzijn en de gegevens der ervaring (...)." Met deze beginselverklaring van 1924 werd het 'atheïstisch standpunt' uit de verklaring van 1921 losgelaten.

pas in 1978.

In 1954 vroeg Jaap van Praag of hij in het hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond wilde komen. Hij was echter bezig (met Oene Noordenbos, die voorzitter was van 1954 tot 1957) met de voorbereiding van het 100-jarig bestaan van De Dageraad en wilde een advies uitbrengen om *en bloc* tot het H.V. toe te treden als een soort atheïstische linkervleugel.

Voor hij zelf vertrok naar het H.V. in 1959 heeft hij de vrijdenkers hun richting gewezen; hij heeft de huidige naam voorgesteld en vastgehouden aan de verwijzing naar het humanisme. Hij vond de antigodsdienstige agenda niet breed genoeg.

Een van zijn bekendste boeken is *Het ontstaan van de biografie in Nederland*, zijn mooiste bundel is "In staat van besef". Hij heeft ook o.m. een boek over Multatuli geschreven en meegewerkt aan de volledige uitgave van diens werk en hij is actief geweest in het Multatuli-genootschap; hij stond echter niet kritiekloos t.o. van Multatuli.

Als *vrijdenker onder de humanisten*, als ideoloog en als 'dwarsdenker' in hun bestuur was Spigt actief tot 1981. Hij speelde een belangrijke rol bij de totstandkoming van de nog steeds vigerende beginselverklaring van 1973, waarin de humanistische houding en oordeelsvorming centraal staan.

Belangrijk in Spigts denken was zijn tragische, aan allerlei mysticisme en spiritualisme ontworstelde, levensvisie als brug waarover het individualisme een toekomst kan bereiken. Het leven is 'tragisch' door zijn tegenstellingen van opbouw en afbraak, van leven en dood. Onzekerheid moet aanvaard worden als de motor naar inzicht en vooruitgang.

Paul Scheffer (publicist) Humanisme tussen pessimisme en vooruitgang

Scheffer ziet een grote verwantschap tussen de *Werdegang* en het gedachtegoed van Spigt en van zijn (Scheffers) grootvader Herman Wolf, ook al is Spigt 25 jaar later geboren.

Wolf was leraar en filosoof; Pos was een jeugdvriend van hem, Leo Polak was heel belangrijk voor hem. Scheffer heeft een boek over zijn grootvader geschreven: *Alles doet mee aan de werkelijkheid. Herman Wolf (1893-1942)*.

Spigt en Wolf zijn volgens Schef-fer beiden beïnvloed door de 1^e We-reldoorlog. Die oorlog betekende een diepgaande beschavingsbreuk en maakte een einde aan het geloof in vooruitgang zowel in materieel op-zicht als op het punt van redelijkheid en zedelijkheid; de bron van vooruit-gang, de wetenschap, bleek opeens een bron van barbarij te zijn. Teleur-stellend was dat allerlei intellectuelen zich met één van de strijdende partij-en vereenzelvigden in plaats van vrijdenkers te zijn. Wolf vroeg zich af of er sprake was van een bescha-vingsconflict of een belangenconflict en onderzocht de opstelling van de intellectuelen – zoals Simmel – daar-in.

De levens van Spigt en Wolf stonden in het teken van de desoriën-tatie die was veroorzaakt door de 1^e W.O. en die leidde tot een zoektocht naar een uitweg uit de verbrokkeling en polariteiten naar een synthese, die deels werd gevonden in een humanis-me dat zich niet vereenzelvigde met een vooruitgangdenken, maar ervan uitging dat wat de mensen gemeen-schappelijk hebben zwaarder weegt dan wat hen verdeelt in termen van nationaliteit, ethniciteit en religiosi-teit. Beiden zagen maar al te goed de kwetsbaarheid van dat credo. Dege-nen die zich beroepen op bloed, ras, kerk, volk en partij winnen het van degenen die moeilijk concretiseerbare humanistische idealen van eenheid onder de mensen verdedigen. De norm van het algemeen menselijke, de idee van recht en onrecht, kan alleen maar als buitengewoon kwets-baar gezien worden in het licht van de geschiedenis.

In de periode van neutraliteit tijdens het interbellum had men niet de vrijheid om zich uit te spreken; er was censuur en men werd gedwon-gen tot zelfcensuur; de morele half-hartigheden die Nederland tijdens de bezetting kenmerkten, hadden veel te maken met wat tijdens het interbel-lum was gebeurd. Scheffer noemt als triest voorbeeld de "spontane arise-ring" van de redactie van het Alge-meen Nederlands Tijdschrift voor Wijsbegeerte in 1941, die zowel Herman Wolf als Leo Polak betrof.

Bij Spigt en Wolf ging het niet alleen om geschiedenis maar ook om verbeeldingskracht; we zien vrij makkelijk het kwaad in het verleden maar moeilijker zien we de potentiële catastrofes. Het humanisme moet ervan doordrongen zijn dat de mens

Petra Spigt

in vrijheid niet alleen voor het goede maar ook voor het kwade kan kiezen en het moet blijven proberen grenzen te doorbreken in een toenemend grenzenloze wereld.

Dik van der Meulen (neerlandicus, publicist)

Een multatulist die geen spelfouten maakte*). Piet Spigt en Multatuli.

Voor zijn biografie van Eduard Dou-wes Dekker kreeg Van der Meulen in 2003 de AKO Literatuurprijs.

Van der Meulen, zelf bestuurslid van het Multatuli Genootschap (waarvan Bert Gasenbeek secretaris

elke verandering ten goede. Tegelijk vereenzelvigde hij – vat vol tegen-strijdigheden – zich met Jezus en diens lijden. Spigt had daar een goe-de kijk op. De kern van wat hij over Multatuli te zeggen had was: "Het is niet zozeer de godsdienst, de kerk, het instituut geweest waardoor hij werd teleurgesteld, hoewel zijn reli-gieuze ontwikkeling volledig langs het falen van deze instellingen liep. (...) Het zijn de godsvoorstellingen geweest, die hij koesterde, waardoor hij maatstaven aanlegde en zodoende een levenshouding aannam, die hem op voet van oorlog bracht met de godsdienst van zijn dagen."

De belangrijkste bijdrage van Spigt is biografisch geweest. In zijn bundel "Keurig in de kontramime" (http://www.dbnl.org/tekst/spig001keur01_01/spig001keur01_01.pdf) vinden we zijn complete boek "De ballingschap van Multatuli", het is een geweldige proeve van biografisch onderzoek. Mooi is ook dat hij zich probeert te verplaatsen in de figuur waarover hij schrijft.

De humanistische bespiegelingen van Spigt laten echter volgen Van

V.l.n.r. Joachim Duyndam, Dik van der Meulen, Bert Gasenbeek, Paul Scheffer en Wim Berkelaar

was) memoreert de geschiedenis van het genootschap en de rol van Piet Spigt daarin. Bij de heroprlichting na de oorlog waren Piet Spigt en Garnt Stuiveling betrokken en Spigt is waarschijnlijk tot 1983 bestuurslid geweest. Van der Meulens belang-rijkste herinnering aan Spigt is dat hij feestredenaar was in 1987 in de Nieuwe Kerk.

Spigt bewonderde Multatuli zon-der hem in stijl na te volgen en zon-der kritiekloos te zijn. Hij interes-seerde zich zeer voor godsdienstige kant van Multatuli. Die was als vrij-denker en atheïst in zijn tijd radicaler dan zo ongeveer iedereen in Neder-land en zeer gekant tegen het chris-tendom, dat hij zag als een rem op

der Meulen nog wel eens te wensen over wat helderheid betreft.

*) Multatuli schreef in zijn Ideeën: 'Ik heb 'n neefje die spelfouten maakt en zich daarom Multatulist noemt. Wat zou m'n aanhang groot worden als dat op-ging.'

Bert Gasenbeek (redactie)
Piet Spigt
Humanist onder de vrijdenkers en
vrijdenker onder de humanisten
 Humanistisch Historisch Centrum
 Papieren Tijger
 2014
 Humanistisch Erfgoed 18
 ISBN 9789067283038

Saskia Spigt en
haar dochter
Jolien

Joachim Duyndam (filosoof) Piet Spigt: een voorbeeldfiguur?

Is Spigt een humanistische voorbeeldfiguur en voor wie, en wat is eigenlijk een voorbeeldfiguur en wat is humanisme?

Duyndam ziet humanisme vooral als een zaak van traditie, in de zin van dóórgeven van generatie op generatie, kijkend naar zowel het verleden als de toekomst. In die traditie onderscheiden wij 'voorbeeldige figuren', die op een interessante manier waardevolle dingen doorgeven en nieuwe elementen creëren. Het humanisme is kritisch ten aanzien van de betekenissen en waarden die in onze cultuur opgeld doen en is ook zelf-kritisch. Tijdens de Verlichting werd de autonomie, het zelf denken, op de agenda gezet: problemen van goed en kwaad zijn oplosbaar via redelijkheid. Nog steeds moet de autonomie tegen de heteronomie (anderen vertellen je wat je moet denken of vinden) op een veerkrachtige manier worden verdedigd. Voorbeeldige figuren zijn

mensen die dat op een inspirerende, motiverende en leerzame manier doen. Spigt was voorbeeldig door de creatieve en interessante manier waarop hij dat deed. Belangrijk is het anti-dogmatische karakter van het humanisme. Uit het boek van Bert Gasenbeek blijkt dat ook Spigt een 'dogmaschudder' was. Hij nam ook niet zo maar over wat *zijn* humanistische voorbeeldfiguren dachten. Al doende werd hij zelf voorbeeldig, door, zoals op de cover van het boek staat, humanist onder de vrijdenkers en vrijdenker onder de humanisten te zijn. Hij bleef op zijn unieke manier een kritische positie innemen en zijn kritiek ook op zichzelf betrekken. Een voorbeeldige humanist dus, die dóórgaf op een creatieve manier. Dat geldt ook voor zijn onderzoek naar autobiografieën. De vraag was voor hem hoe mensen het leven aankunnen, wat hen bezielt. Hij zocht wat dat betreft naar voorbeeldige, inspirerende anderen, voor zichzelf, maar ook om hun voorbeeld door te geven. Zelf heeft hij ook in zekere zin een traditie gecreëerd door denkbeelden van mensen als Polak, Pos, Cassirer en Multatuli met elkaar in verband te brengen.

Na de lezingen krijgen de sprekers nog enkele vragen voorgelegd door Wim Berkelaar.

Vervolgens worden door Bert Gasenbeek eerste exemplaren van het nieuwe boek over Piet Spigt overhandigd aan Petra, Saskia

en Jolien Spigt (Rina Spigt is intussen, evenals Theodor Holman, vertrokken om het radioprogramma OBA-Live te verzorgen).

Petra Spigt zegt dat de man op de foto op het boek voor de drie zussen vooral *hun vader* was. Zij waren ontzettend trots op hem, zelfs als pubers. Dan heeft hij het dus niet gek gedaan als vader; voor ons was hij een voorbeeldige figuur, aldus Petra Spigt.

Saskia Spigt sluit zich bij de woorden van haar zuster aan; zij is er trots op hoe zijn kwaliteiten tijdens deze middag werden belicht. Hij was een kwetsbare, maar ook geestige man en er was veel lol in huize Spigt.

Jolien Spigt was vijf toen haar opa overleed, maar heeft nog een levendige herinnering aan hem en beschouwt hem ook als voorbeeldfiguur. Toen zij later dacht over wat ze wilde worden, dacht zij "ik wil intellectueel worden".

Foto's RvE

V.l.n.r. Theodor Holman; Rina, Saskia en Petra Spigt

Koester de democratie!

Pleidooi voor een weerbare democratie

Floris van den Berg

'Veel regeringsvormen zijn uitprobeerd en zullen worden uitprobeerd in deze wereld van zonde en ellende. Niemand beweert dat de democratie volmaakt is of alles oplost. Sterker nog, er is wel gezegd dat democratie de minst slechte regeringsvorm is van alle soorten die de loop der tijden zijn uitprobeerd.' ¹⁾ Winston Churchill

'Een democratie die zijn basiswaarden niet verdedigt, is gedoemd te verdwijnen.' ²⁾ Paul Cliteur

Twee opvattingen over democratie

Ik vroeg eens rond bij vrienden, familie en collega's wat zij er van zouden vinden als er een politieke partij zou zijn die met meerderheid gekozen aan de macht kwam en

vervolgens de democratie zou afschaffen. Telkens was het antwoord: 'Dan moet dat maar gebeuren; het is immers de meerderheid die dat wil!' Dat was het antwoord op die vraag door oud-minister Piet Hein Donner (CDA) in 2006: 'Als twee derde van alle Nederlanders de sharia wil, dan kan dat. Lees de Grondwet er maar op na.' ³⁾

Die mening lijkt de *communis opinio* en het lijkt op het eerste gezicht zowel tolerant als democratisch. Het mooie van reflecteren is, dat het bij nadere reflectie toch niet zo hoeft te zijn en in dit geval is dat zo. ⁴⁾

Terwijl in Europa de ene na de andere democratische natiestaat bezweek onder de dictatuur sprak staatsgeleerde en SDAP politicus George van den Bergh (1890-1966) in

Floris van den Berg (1973) is milieufilosoof; lid en voormalig bestuurslid van De Vrije Gedachte, lid van het Humanistisch Verbond en donateur van Skepsis

derde premisse, die die het 'causalisme' tot uitdrukking brengt. In feite zou ik daar dan nog de vierde aan toe willen voegen: 'De som van alle veroorzaakte enkelvoudige objecten is, indien niet leeg, een object'. Maar mijn twijfel aan de vierde premisse leidt tot een discussie waar ik hier niet in terecht wil komen. Voor degenen onder u die toch in de dissertatie van Rutten duiken, ik denk dat een begrip als 'natuurlijke soort' (*natural kind*) een onzin-begrip is en dat we Russell's ideeën over de problemen die ontstaan door zelfreferentie ook in dit geval serieus moeten nemen. Laten we ons hier verder dus beperken tot die derde premisse, tot het causalisme.

Mijn twijfel zou ik graag in verband brengen met een leuk gesprek

dat Presentator Pieter van der Wielen op 23 juli 2009 had met hoogleraar theoretische sterrenkunde Vincent Icke onder de titel 'De oorsprong van alles'. Wat Icke zegt is in de context van deze premisse van groot belang. Ik geef hier een transcriptie van een deel van wat hij vertelde.

(...) Als je dat logisch bekijkt, dan betekent dat, dat als dezelfde oorzaken niet altijd dezelfde gevolgen hebben, dat er ook oorzaken zijn zonder gevolgen en gevolgen zonder oorzaak. En dat is heel boeiend. Want als er gevolgen zijn zonder oorzaak, betekent dit, dat er spontaan dingen kunnen gebeuren in onze natuur. Dat is zo. We kunnen dat zelfs in het laboratorium, in deeltjeslaboratoria, meten.

U zult de consequenties overzien.

Hiermee blijkt de derde premisse in strijd met wat de wetenschap beweert. In mijn dagdromen is de titel van dit stukje een beschrijving van onze huidige wereld, waarin we getuigen zouden mogen zijn van 'De laatste door de eerste beweging bewogen bewegingen'. Maar ik ben geen optimist.

U kunt de dissertatie van Emanuel Rutten downloaden van www.gjerutten.nl/towardsarenewedcase-fortheism_erutten.pdf. Het gesprek van Pieter van der Wielen met Vincent Icke kunt u beluisteren op <http://www.npowetenschap.nl/programmas/hoezo-radio/uitzendingen/2009/juli/23-07-2009-de-oorsprong-van-alles.html>

Piet Spigt, Humanist onder de vrijdenkers en Vrijdenker onder de humanisten

Door Bert Gasenbeek (redactie)
Humanistisch Erfgoed deel 18

Dik Kruithof

Een prachtig en leerzaam boek

Voor wie, zoals ik, zonder al te veel godsdienstige en humanistische bagage de wereld van de Vrijdenkers is binnengestapt, is dit een uitermate verhelderend en leerzaam boek.

Spigt, zelf afkomstig uit een rood Amsterdams arbeidersgezin en daarvoor zonder godsdienst opgevoed, heeft een grote rol gespeeld in De Vrije Gedachte en het Humanistisch Verbond, vooral door ze te voorzien van uitgangspunten. Dat deed hij eerst met de oude vrijdenkersvereniging De Dageraad die hij na de oorlog weer hielp oprichten en voorzorg van beginselen en een nieuwe naam waarmee na honderd jaar aan de tweede eeuw kon worden begonnen (Als de Dageraad sinds 1856 niet gekomen is, dan zal die wel nooit meer komen, zei hij).

Spigt legde vooral de nadruk op het onafhankelijke denken dat de mens zelf zijn weg doet zoeken naar en in de samenleving met andere mensen. Hij bracht het humanisme bij de vrijdenkers en heeft gesproken over het opgaan van DVG in het Humanistisch verbond, maar dat lukte hem niet. Daarna werd hij bestuurslid van het HV, dat na de oorlog ontstaan was als een actiegroep om voor niet-gelovigen dezelfde maatschappelijke rechten te verwerven als de kerken hadden. Maar juist in de jaren dat hij bestuurder was, kwam binnen het HV de discussie op

gang over concrete politieke zaken. Hij heeft veel bijgedragen aan die discussies en zorgde ervoor dat het HV zich kon waarmaken als inhoudelijke stroming naast de kerken.

Hoe kwam hij aan die kennis? Piet Spigt was vooral een lezer van de wereldliteratuur en dat betekende in zijn geval dat hij een grondige kennis had van alle ideeën van de Verlichting.

Hij heeft geen studie afgerond maar zijn hele leven gestudeerd en gelezen, naast het werk dat hij deed in de buitenlandse deviezentak van de Nederlandse bank.

Het boek is ingedeeld in drie delen, Vrijdenken, Humanisme en Multatuli, voorafgegaan door een mooi portret van Piet geschreven door Bert Gasenbeek. Het gedeelte Vrijdenken bestaat uit 70 bladzijden van Spigt zelf, die behalve een lezer ook een schrijver was die wilde vertellen over wat hij had beleefd of gelezen. Floris van den Berg sluit dat gedeelte af met een heldere en leerzame analyse van het humanistische vrijdenken van Spigt.

Ook Humanisme en Multatuli bestaan grotendeels uit werk van Spigt zelf met beschouwingen ter afsluiting van Alfons Nederkoorn over het Humanisme en van Dik van der Meulen over Spigt en Multatuli.

Een paar mooie citaten: "heeft hij steeds de nadruk gelegd op een humanisme waarin rationaliteit en eigen verantwoordelijkheid samengaan met het besef van de tragische kanten van het leven". (Gasenbeek). "Niet verlost door een opperwezen, niet bestemd tot een hemels heil – maar gesteld door een opgave in deze wereld onder deze mensen, begiftigd met een oordelend besef" (Spigt: In staat van besef). Maar ook: "bovendien lees ik constant detectives". En een prachtig verhaal dat hij Oorlog en Vrede herleest met een zelfgemaakt schema van de familievertakkingen en zelfgetekende kaarten van de veldslagen.

Dik Kruithof
(Markelo 1947)
is secretaris van
De Vrije Ge-
dachte

